

УДК 7.04

Олена РУДИЧ

аспірантка кафедри теорії та історії мистецтва
Харківської державної академії дизайну і мистецтв

ЦЕРКОВНІ РОЗПИСИ ВИПУСКНИКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ

© Рудич О., 2015

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.33957>

Анотація. У статті розглядається вплив кафедри сакрального живопису на розвиток сучасного іконопису України. За двадцять років існування кафедра випустила багато талановитих іконописців — Д. Гордіца, Д. Мовчан, С. Владика, О. Чередніченко, які працюють у станковому та монументальному сакральному живописі, створюють власні арт-лі, представляють сучасний український іконопис на різноманітних виставках. Стилiстичне порiвняння розписiв провiдних майстерень i пошук загальних рис сучасної львівської школи іконопису виявили, що іконописці органічно поєднують традиції візантійського іконопису з народно-ужитковим мистецтвом і українським модернізмом, відроджуючи український національний стиль “неовізантинiзм”. Серед художніх засобів лінії відводиться першочергова роль, тому більшість розписів мають графічний характер, у поліхроміях переважають пастельні відтінки. Майстерність у композиції, живописі, рисунку — результат наполегливої праці та високого рівня академічної освіти.

Ключові слова: кафедра сакрального живопису, іконописний гурт “Фавор”, гурт Святого Кипріяна, асоціація сакрального мистецтва, риси львівської іконописної школи.

Львів є мистецьким, політичним і релігійним центром всеукраїнського значення, де мистецькі традиції мають глибоке коріння та пов'язані з духовним та культурним життям не тільки Східної Галичини, а й усієї країни. Високий рівень образотворчого мистецтва в місті зберігається завдяки діяльності Львівської національної академії мистецтв, що є осередком відродження кращих українських художніх традицій. У 1990-х роках з виходом Церкви з-під влади атеїстичного режиму виникла гостра потреба в художниках, які спеціалізуються

на храмовому живописі. Саме тоді зусиллями Р. Василика та К. Звіринського у Львівській академії вперше в Україні було створено кафедру сакрального мистецтва. Розроблена програма діяльності кафедри мала своєю метою відродити та розповсюдити український іконопис, його самотутню стилістику, а також техніки та технології [1].

Український іконопис у різні часи досліджували П. Жолтовський, В. Свенціцька, Д. Степовик, В. Овсійчук, В. Пуцко та ін. П.М. Жолтовський вивчав історію українського мистецтва XI – XVIII ст., брав участь у створенні низки колективних праць: “Історія українського мистецтва” (Київ, 1967-1970, т. 2, 4), “Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва” (Львів, 1969), “Загальна історія мистецтв”. Особливо цікава остання робота вченого — “Монументальний живопис на Україні XVII – XVIII ст.”, у якій виявлені особливості українського бароко в монументальному, зокрема, церковному малярстві [2].

Львівський мистецтвознавець В. Свенціцька у багатотомній праці “Історія українського мистецтва” (т. 2, К., 1967) узагальнила результати досліджень творчості галицьких іконописців жовківського осередку, майстрів із с. Судова Вишня, львівського кола та ін. Значним творчим здобутком стали книги “Спадщина віків. Українське малярство XIV – XVII ст.” та альбом “Українське народне малярство XII – XX ст.” (К., 1991), в якому чи не вперше у вітчизняному мистецтвознавстві простежено взаємодію професійного і народного малярства, їх взамовплив і оригінальний симбіоз [3].

Одним з перших в Україні досліджень, присвячених безпосередньо історії української ікони, стала монографія Д. Степовика “Історія української ікони X – XX ст.” [4]. Якщо в радянський період іконопис розглядався в контексті історії живопису, то тут, поряд з мистецтвознавчим аналізом, використані богословський та іконографічний підходи до вивчення цієї галузі творчості. У книзі показаний загальний рівень іконопису до відкриття кафедри сакрального живопису у ЛНАМ і майстерні монументального живопису та храмової культури у НАОМА. Серія видань Д. Степовика присвячена вивчен-

ню мистецтва української діаспори, обмежуючись періодом до середини 90-х років ХХ ст. Львівську мистецтвознавчу школу також представляють Д. Крвавич і В. Овсійчук. У книзі “Оповідь про ікону” вони розглядають іконопис як джерело “...незнищенності ідеї національної єдності, національної духовної ідентичності, національної сутності: в почуттях, обрядах, звичаях...”. Проведений іконографічний і стилістичний аналіз українських ікон виявив дотримання візантійської традиції в композиційному вирішенні, проте такі характеристики як образна інтерпретація та кольоровий лад змінювалися згідно з національними культурними традиціями та естетичними ідеалами. Проблемі кольору в іконі присвячена книга В. Овсійчука “Українське малярство Х – ХVІІІ століть”.

В останніх наукових публікаціях та Інтернет-виданнях висвітлюється здебільшого діяльність окремих майстрів чи угруповань і відсутня інформація синтетичного характеру, яка б дала уявлення про вплив кафедри сакрального мистецтва ЛНАМ на розвиток сучасного іконопису України. Об’єктивні узагальнені висновки можна буде зробити лише з часом, але двадцятирічний досвід кафедри дозволяє вже зараз підвести певні підсумки — у цьому й полягає новизна нашого дослідження. Метою статті є стилістичне порівняння розписів провідних майстерень і пошук загальних рис сучасної львівської школи іконопису.

Львівська національна академія мистецтв мала відділ монументального малярства вже багато років, але 1995 р. Роман Василик став ініціатором утворення спеціальної кафедри сакрального мистецтва. Підготовку фахівців від часу заснування кафедри здійснювали відомі митці та мистецтвознавці — Микола Бідняк, Карло Звіринський, Володимир Овсійчук, о. Ласло Пушкаш, Роман Василик, Микола Кристопчук. До викладацької роботи були залучені спеціалісти в галузі сакрального мистецтва — К. Маркович, Р. Кислий, С. Юзефів, Л. Скоп, а також молоді випускники — Р. Косів, Л. Яцків, І. Шабан. Саме ці майстри через викладацьку діяльність і формують стиль львівської іконописної школи, згуртувавши навколо себе обдарованих студентів [1].

Відбір абітурієнтів здійснюється не лише з художньої точки зору, а й з урахуванням світогляду, ставлення до віри, адже професія іконописця передбачає знання богослов'я, участь у житті Церкви. У результаті спільної праці викладачів, студентів і випускників кафедри здійснено розпис близько сотні храмів в Україні, та поза її межами (Великобританія, Франція, Бразилія, Румунія, Польща).

Засновник кафедри Роман Василик є автором понад 500 ікон, керівником багатьох церковних розписів, запроєктував 15 іконостасів, зініціював створення першого міжнародного іконописного пленеру в Україні, що вже кілька років поспіль відбуваються у Новиці та Замлинні. Подібні пленери — своєрідний майданчик для діалогу провідних майстрів іконопису, рушійна сила для його подальшого розвитку. На думку Р. Василика, важливим джерелом для сучасного іконопису є середньовічне сакральне мистецтво, проте ікона стає справжнім витвором лише коли поєднує в собі концепцію теологів, провідну ідею, яка захоплює суспільство [5]. Необхідними компонентами також є здібності й духовний досвід іконописця, слідування місцевим художнім традиціям.

За двадцять років існування кафедра випустила багато талановитих іконописців — Д. Гордіца, С. Владика, О. Чередніченко, які працюють у станковому та монументальному сакральному живописі, створюють власні артлі, представляють сучасний український іконопис на різноманітних виставках. Важливо відзначити формування власного стилю у найбільш обдарованих митців-випускників ЛНАМ.

Розглянемо окремо кожну артіль і спробуємо виявити індивідуальні риси та спільні стильові тенденції.

Викладач кафедри сакрального мистецтва ЛНАМ Константин Маркович 23 роки працює переважно в жанрі сакрального малярства: іконопис, стінопис, мозаїка, а також є лідером іконографічного гурту “Фавор”, у складі якого розписав понад десять храмів від 1996 р. До гурту увійшли також його колеги по академії Роман Кислий, Ростислав Студницький та випускники ЛНАМ. Наймасштабнішим проектом “Фавору” були розписи храму свв. Володимира і Ольги у Львові (2002-

2011 рр.). Особистість лідера, його художні вподобання грають важливу роль у роботі гурту, оскільки він створює іконографічну програму, обирає поліхромію, інтерпретуючи кращі візантійські стінописи. Та все ж таки розписи — це соборна праця, і художню манеру майстра краще вивчати на станкових творах. Серед інших зацікавлень майстра: пастель, книжкова графіка та шрифти. Мабуть тому ікони К. Марковича надзвичайно графічні за своїм характером, і виразний рисунок диктує не лише композицію, а й колористику творів. Подібний підхід можна побачити також у творах інших львівських майстрів іконопису Христини Максимович і Люби Яцків.

Творчість К. Марковича ґрунтується на українських мистецьких традиціях, у яких іконографічна візантика поєдналася з народним мистецтвом; основними елементами з неї залишилися зв'язаність і суцільність композиції, домінування лінії, яка надає творові ліричного, ніби музичного звучання, а також чиста гама згармонізованих теплих барв з тонкою грою нюансів. Стилістично твори К. Марковича близькі іконописним пошукам 20-30 років ХХ ст., насамперед Петра Холодного Старшого та Георгія Нарбута. Це здебільшого стосується лінії, котра відіграє першочергову роль у формуванні силуету, пластично змінюється, перетворюється на орнамент. Автор органічно поєднує традиції іконопису з мистецтвом українського модернізму, відроджуючи український національний стиль через звернення до неовізантизму. Митець делікатно вводить різні об'ємні та кольорові фактури, у трактуванні основних форм надає перевагу плавним контурам, а в деталях — ламаним лініям. Іконописець чергує негативні та позитивні висвітлення на одязі святих, у палітрі домінують теплі пастельні відтінки, для контрасту доповнені яскраво-червоним і синьо-зеленим кольором. У малярстві К. Марковича відобразився також досвід роботи в техніці сграфіто через вміння досягати художньої виразності мінімальними засобами. Досконале володіння матеріалом допомагають митцеві зберегти впізнавану індивідуальну манеру письма та виділяють його серед сучасників.

Іконописець Олексій Чередніченко закінчив кафедру сакрального мистецтва ЛНАМ 2005 р. і відтоді разом зі свої-

ми однокурсниками створив іконописний гурт, назвавши його об'єднанням в ім'я святиителя Кипріяна на честь київського митрополита Кипріяна Цамблака, який керував Церквою на зламі XIV — XV ст., сприяв поєднанню візантійських традицій і українського мистецтва, був послідовником св. Григорія Палами. Артїлі належить розпис одинадцяти церков, зокрема, у Золочеві, Яремче, у селах Малий Ходачків, Угерсько, Опака, Слобїдка, Липники, частково розпочата робота ще над п'ятьма об'єктами. Також 2012 р. О. Чередніченко ініціював створення спілки іконописців, до якої увійшли близько п'ятидесяти митців, переважно з Галичини, з метою обміну досвідом між художниками та створення організації, до якої могли б звернутися священики за необхідності [6].

Гурт святого Кипріяна продовжує стилістичні традиції сакрального живопису Львівської академії на високому професійному рівні. Молодих митців запрошують на розписи храмів різних конфесій, трапляються храми де почергово служать православні з греко-католиками, тому доводиться створювати простір, який би поєднував різні традиції. І тут доречним виявляється звернення до Візантії — колиски християнського мистецтва й до спільних народних художніх традицій. Іконографічні взірці візантійського походження, орієнтування на палеологівський період проявляється в іконному реалізмі, в елліністичному баченні форми з його каноном пропорцій, піднесенням краси преображеного людського тіла. А вплив народного мистецтва відчутний в орнаментальному багатстві, запозиченому з галицьких книжкових мініатюр, місцевого декоративно-ужиткового мистецтва, з графіки, живопису періоду українського модерну. В поліхроміях переважають жовтий та блакитний кольори (перекликаючись з державною символікою), доповнені іншими пастельними відтінками, створюючи спокійну молитовну атмосферу. Як і у візантійських храмах, розписи не заповнюють усю поверхню стін, а зосереджені в сакралізованих ділянках ієрархічної системи. Відчуття композиційного такту зберігається від загального вирішення до найменших деталей. Як і у львівських викладачів академії, у вияві форми важливу роль відіграє лінія, навіть пристінки зроблені у вигляді штрихування, що не зустрі-

чається в інших іконописних осередках. Проте в розписах артілі святого Кипріяна вона більш стримана й домінує лише в окремих випадках. В останніх роботах гурту виросла майстерність у написанні об'єму фігур і пейзажу, багатоступінчасті градації тону та кольору збагачують живопис, а чіткі силуети створені зі знанням анатомії говорять про володіння рисунком і високий рівень академічної освіти. Декоративності додають орнаменти в одязі, архітектурі, на позовах, у сьйві Христової слави — мандорлі і, що важливо, ці самі орнаменти можна побачити і на рушниках, якими так рясно прикрашені ікони, а отже, у храмі створюється єдина стильова симфонія.

Відомий іконописець Дмитро Гордіца закінчив кафедру сакрального мистецтва 2006 р., продовживши навчання в асистентурі-стажуванні Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури у Києві в майстерні досвідченого метра сакрального живопису, академіка М. Стороженка. 2008 р. створив проект “Всеукраїнський симпозіум “Українське сакральне мистецтво”, де щороку в Києві відбувалася виставка сотні кращих іконописців, проводилися конференції та наукові семінари, майстер-класи з технології іконопису. 2009 р. очолив Центр досліджень української сакральної культури при Національному університеті “Києво-Могилянська академія” викладає живопис на кафедрі живопису Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М. Бойчука.

Творчість Д. Гордіци — цікавий феномен, оскільки в його роботах присутні риси і львівської, і київської художніх шкіл. Вплив майстерні М. Стороженка більше виявився у станкових іконах, яким також притаманні риси українського бароко — динаміка, суцільне заповнення одягу та тла орнаментом переважно національного характеру, яскравий колорит, в образах святих присутні типові українські риси. Більшість цих характеристик присутні а у розписах майстра, зокрема в поліхромії купола храму святого Миколая Чудотворця (перенесення мощей) у с. Чорнолізці на Івано-Франківщині (2012-2013 рр.). Від львівської школи іконописець успадкував художній прийом додаткового оконтурення з висвітленням чи притемненням всіх елементів композиції, завдяки чому створюється ефект відри-

ву від однотонної площини стіни, формування чіткого силуету. Крім цього, Д. Гордіца, як і його львівські колеги, в іконографії орієнтується на візантійські зразки й акцентує увагу на лінії. До індивідуальних характеристик творчості слід зарахувати геометризовану манеру живопису, певну гротескність задля підсилення трагічності образів. Цей загальний настрій підсилюють панівний червоний колір і великі сумні очі святих. У його роботах декоративні якості переважають над живописними.

“Асоціація сакрального мистецтва” — гурт, заснував Святослав Владика 2002 р. разом з однопумцями — випускниками однойменної кафедри Львівської національної академії мистецтв. С. Владика закінчив Косівський коледж прикладного та декоративного мистецтва, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, магістратуру ЛНАМ, він є співзасновником іконописних шкіл при Ужгородській духовній академії та храмі Різдва Пресвятої Богородиці у Львові, викладач іконописної школи “Радруж” при УКУ, член Української спілки іконописців [7].

За період своєї діяльності львівське об’єднання талановитих митців створило стінописи в шести львівських храмах. Основний стиль розписів — український неовізантизм із зверненням до досвіду бойчуківців. Лідер гурту характеризує його як “сакральний мінімалізм” і бачить свою місію в перекладі візантійських традицій на мову сучасного мистецтва та наближення таким чином до молоді. Лаконічністю роботи близькі до творів польського іконописця Єжи Новосельського, та досвід, постійні творчі пошуки Святослава і його сподвижників призвели до формування власного стилю, особливо помітного на останніх проектах: каплиці святої Іоанни Мироносиці в Суховолі (2011 р.), церкві Петра і Павла у Новояворівську (2011 р.). У всіх храмах, де працювали майстри гурту “Асоціація сакрального мистецтва”, збережено білий фон, у окремих розписах поєднано з однотонними мозаїчними вставками зі скла, смальти, мармуру, в невеликій кількості застосовується сусальне золото та срібло. Серед художніх засобів лінія відходить на другий план порівняно з простими, але чітко врівноваженими силуетами плям, об’єми формуються надзвичайно делікатно, без

різких контрастів, мінімальним втручанням у локальний колір. На одязі святих мало драпувань та кожна зі складок вивірена, наче майстер позбувся всього другорядного, залишивши найважливіше. Цей мистецький аскетизм зосереджує вірянина в думках і молитві на головному.

Отже, Львів сьогодні є важливим і найпомітнішим іконописним осередком. Заснування кафедри сакрального мистецтва сприяло популяризації церковного малярства та залученню талановитої молоді до відродження іконопису. Саме кращі випускники кафедри, як, наприклад, О. Чередніченко, Д. Гордіца та С. Владика, отримавши глибокі знання від кращих сучасних іконописців-викладачів, продовжують справу створення шкіл і майстерень, організують спілки та конференції і найголовніше — розписують храми, проповідуючи через мистецтво вічні християнські цінності. Дослідження та порівняння творчості окремих майстрів і угруповань допомогло виявити і спільні риси львівської школи, і індивідуальні відмінності митців. Установлено, що з-поміж інших українських іконописців львів'ян вирізняють наступні характеристики: поєднання поширених іконографічних візантійських схем з орнаментальними мотивами, взятими з народної творчості, українського модерну. В живописі панівною майже завжди виступає лінія, тобто розписи більш графічні. Також у стінописах спостерігається багаторазове повторення контуру з поступовими тональними градаціями. У кольоровому відношенні перевага надається теплим пастельним барвам. Індивідуальні стилістичні відмінності формуються здебільшого під впливом власних уподобань у виборі зразків для наслідування та наполегливої щоденної творчої праці й пошуків нових оригінальних вирішень.

У статті проаналізовано творчість лише кількох іконописних угруповань, тому перспективи подальших розвідок полягають у розширенні дослідження та можливому корегуванні висновків.

1. Кафедра сакрального живопису Львівської національної академії мистецтв [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lnam.edu.ua/departments/ua/3/16/103/>. 2. Жолтовський П.Н. Монументальний

живопис на Україні XVII – XVIII ст. [Текст] / П.Н. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1988. — 159 с. : іл. 3. Свенціцька Віра Іларіонівна [Текст] // Словник митців-педагогів України у світі (1850 – 1950 рр.). — Львів : Українські технології, 2002. — С. 83. 4. Степовик Д.В. Історія української ікони X – XX століть / Д.В.Степовик. — 2-ге вид., Стереотип. — К. : Либідь, 2004. — 440 с. 5. Національний музей у Львові демонструє іконопис Романа Василика [Електр. ресурс]. — Режим доступу: zik.ua/ua/news/2007/12/04/102686. 6. Волошин Л. Інтерпретація традицій сакрального мистецтва у творчості Костя Марковича / Любов Волошин // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Вип. 23. — С. 272-279. 7. Рудак О.М. Монументальні храмові розписи XXI століття. Асоціація сакрального мистецтва. — [Електр. ресурс]. — Режим доступу: nauka.zinet.info/31/rudak.php.

Annotation

Olena Rudych. Religious paintings of the Lviv National Academy of Arts graduates. *The article examines the influence of sacred art department on the development of modern iconography Ukraine. For twenty years the department has produced many talented painters such as D. Horditsa, D. Movchan, S. Bishop, A. Cherednichenko engaged easel and monumental sacred painting, creating their own farm, are modern Ukrainian iconography at various exhibitions. Stylistic comparisons paintings and leading workshops search common features modern Lviv school of icon painting found that painters organically combine the tradition of Byzantine iconography of folk crafts and Ukrainian modernism, reviving Ukrainian national style «New Byzantism.» Among the artistic means primary line assigned role, because most of the paintings has a graphical nature, polychrome dominated by pastel shades. The skill in composition, painting, figure - the result of hard work and high level of academic education.*

Keywords: *Department of sacred art, iconic group “Favor”, Holy Kipyryana group, the association of sacred art, Lviv features icon-painting school.*

Аннотация

Елена Рудыч. Храмовые росписи выпускников Львовской национальной академии искусств. *В статье рассматривается влияние кафедры сакральной живописи на развитие современной иконописи Украины. За двадцать лет существования кафедры выпустила много талантливых иконописцев — Д. Гордица, Д. Мовчан, С. Владыка, А. Чередниченко, которые занимаются станковой и монументальной сакральной живописью, создают собственные арт-группы, представляют современную украинскую иконопись на различных выставках.*

Стилистическое сравнение росписей ведущих мастерских и поиск общих черт современной львовской школы иконописи обнаружили, что иконописцы органично сочетают традиции византийской иконописи с народно-прикладным искусством и украинским модернизмом, возрождая украинский национальный стиль "неовизантизм". Среди художественных средств линии отводится первостепенная роль, поэтому большинство росписей имеет графический характер, в палитре преобладают пастельные оттенки. Мастерство в композиции, живописи, рисунке — результат упорного труда и высокого уровня академического образования.

Ключевые слова: кафедра сакральной живописи, иконописная группа "Фавор", группа Святого Киприана, ассоциация сакрального искусства, черты львовской иконописной школы.